

Dünyadaki Misyon Üniversiteleri Ekseninde Türkiye’de Ekol ve İdeal Yoksunluğunun Entelektüel Maliyeti

Prof. Dr. Haydar ÇORUH

1. GİRİŞ

Büyük sosyolog Şerif Mardin’in entelektüel biyografisi incelendiğinde, onun Doğu ile Batı, gelenek ile modernlik arasında kurduğu o muazzam sentezin arkasında sadece şahsi dehası değil, eğitim gördüğü kurumların karakteri de yatar. Mardin’in yüksek lisans ve doktora sıralarından geçtiği **Johns Hopkins Üniversitesi**, sıradan bir diploma fabrikası veya devletin memur ihtiyacını karşılayan bir eğitim dairesi değildir. Johns Hopkins, kurucusunun ve onun seçtiği kurucu rektör Daniel Coit Gilman’ın, "Amerika’da ezberci eğitime son verip, insanı özgür bir araştırmacı olarak yeniden inşa etme" davasının cisimleşmiş halidir.

Bir üniversitenin binalardan, bütçelerden ve YÖK benzeri merkezi kurulların dayattığı yönetmeliklerden daha öte bir şeye ihtiyacı vardır: **Bir ruha, bir iddiaya ve bir ideale**. Dünya tarihindeki büyük "misyon üniversiteleri", şahısların veya belirli entelektüel/toplumsal odakların kendi dünya görüşlerini, ahlak felsefelerini ve insan tasavvurlarını sonraki nesillere aktarmak üzere kurdukları kurumlardır. Bu kurumlar, talebelerine sadece meslek öğretmez; onlara bir "dünya görüşü", bir "yaşama üslubu" ve bir "karakter" aşırlarlar.

ÜNİVERSİTE PARADİGMALARININ KIYASI

DÜNYADAKİ MİSYON ÜNİVERSİTELERİ

- * Arkasında şahsi bir ideal var.
- * Nesil ve ekol yetiştirir.
- * Müfredat ve felsefe özgürdür.
- * Bir "dünya görüşü" sunar.

TÜRKİYE'DEKİ MEVCUT YAPI

- * Arkasında devlet bürokrasisi var.
- * Memur ve teknisyen yetiştirir.
- * Tek tip YÖK müfredatı hakimdir.
- * Sadece "diploma" sunar.

Türkiye’deki yükseköğretim sisteminin en derin yapısal krizi tam olarak bu noktada başlamaktadır. Türkiye’de üniversite, şahsi ideallerin, sivil toplumun veya özgün felsefi akımların özgürce yeşerdiği bir mecra olarak değil; devletin toplumu yukarıdan aşağıya dizayn etmek, tek tip vatandaş üretmek ve bürokrasiye çark yetiştirmek üzere kurduğu mekanik

aygıtlar olarak tasarlanmıştır. Bu makalede, şahısların idealleriyle var olan dünya üniversiteleri örneklendirilerek, Türkiye’deki üniversitelerde yaşanan bu "büyük felsefi/misyon eksikliğinin" entelektüel sermayemizi nasıl çoraklaştırdığı analiz edilecektir.

2. DÜNYADA ŞAHSİ İDEAL VE MİSYON ÜNİVERSİTESİ ÖRNEKLERİ

Batı’da ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde yükseköğretimin omurgasını, devletin kurduğu kurumlardan ziyade, şahısların kendi adlarını ve ideallerini ortaya koyarak kurdukları vakıf/misyon üniversiteleri oluşturur.

2.1. Johns Hopkins Üniversitesi ve Özgür Araştırma İdeali

1876 yılında hayırsever milyarder Johns Hopkins’in vasiyeti ve bağışıyla kurulan bu üniversite, o dönem Amerika’sındaki kolej eğitimine radikal bir isyandır. Kurucu rektör Gilman, *"Biz öğrenciye sadece bilgi aktarmayacağız; öğrenciyi bilginin bizzat üreticisi yapacak bir ekol kuracağız"* diyerek yola çıkmıştır. Alman araştırma modelini Amerika’ya taşıyan bu şahsi vizyon, Şerif Mardin gibi isimlerin yetiştiği, sorgulayan, devletten bağımsız, analitik gücü yüksek bir entelektüel nesil üretmiştir. Kurumun misyonu, kurucusunun hür ve rasyonel insan idealidir.

2.2. Harvard ve Yale: Püriten Ahlakından Küresel Elitizme

Bugün dünyanın zirvesinde yer alan Harvard (John Harvard’ın kitap ve para bağışıyla) ve Yale (Elihu Yale’in desteğiyle), başlangıçta Hristiyanlığın Püriten mezhebinin ahlak anlayışını, hitabet sanatını ve toplumsal liderlik vizyonunu gençliğe aşılama amacıyla kurulmuş belirgin misyon okullarıdır. Bu üniversiteler yüzyıllar boyunca, *"Tanrı’nın ve toplumun hizmetinde aydın liderler yetiştirme"* ülküsünü (Veritas/Lux et Veritas) bir karakter inşası olarak yürüttüler. Bugün sekülerleşmiş olsalar bile, o kurucu "seçkinlik ve liderlik aşılama" misyonunu kurumsal genlerinde korumaktadırlar.

2.3. Stanford Üniversitesi: Bir Babanın Acısından Doğan İdeal

Demiryolu baronu Leland Stanford, tek oğlunu 15 yaşında tifo ateşinden kaybedince şu tarihi cümleyi kurar: *"California’nın çocukları artık bizim çocuklarımız olacak."* 1891’de kurulan Stanford Üniversitesi’nin misyonu, sadece teorik eğitim veren aristokratik Doğu Yakası okullarına inat, *"faydalı, pratik, üreten ve hür girişimci ruhuna sahip"* nesiller yetiştirmektir.

Bugün Silikon Vadisi'ni doğuran ruh, işte o yaşlı babanın kurumsal bir misyona dönüştürdüğü "özgür ve faydalı girişimcilik" idealidir.

3. TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE SİSTEMİNİN "İDEALSİZLİK" VE KİMLİKSİZLİK TARİHİ

Türkiye'de ise üniversite tarihi, şahısların ve sivil entelektüel çevrelerin kendi özgün misyonlarını kurma mücadelelerinin ve bu mücadelelerin devlet bürokrasisi tarafından ezilmesinin tarihidir.

3.1. Vakıf Üniversitelerinin "Ticari Şirketlere" Dönüşmesi

1984 yılında İhsan Doğramacı'nın şahsi ideali ve vizyonu ile kurulan **Bilkent Üniversitesi**, Türkiye'de Amerikan modelinde, devlet bürokrasisinden uzak bir mükemmeliyet merkezi kurma misyonunun ilk sivil örneğidir. Bilkent, erken döneminde ciddi bir ekol yaratmayı başarmıştır. Ancak sonraki yıllarda açılan vakıf üniversitelerinin ezici bir çoğunluğu, arkasında felsefi bir insan yetiştirme idealinden ziyade, inşaat holdinglerinin veya ticari sermayenin "kar etme/prestij kazanma" dürtüsünü barındırmıştır. Türkiye'de bir şahsın çıkıp, *"Ben sadece Platoncu felsefe geleneğinde insan yetiştiren bir okul kuracağım"* ya da *"Ben İslam düşünce atlasını yeniden inşa edecek adanmış bir nesil yetiştireceğim"* diyerek üniversite kurması yasal ve bürokratik olarak imkansızdır.

3.2. YÖK Kısılacı ve Tek Tıp Müfredat Dayatması

Türkiye'deki tüm üniversiteler, rektör atamalarından ders müfredatlarına, açılacak bölümlerden hocaların doçentlik şartlarına kadar merkezi bir devlet aygıtının mutlak kontrolü altındadır. Bu durum, şahsi ideallerin kurumsallaşmasını engeller. Bir kurucu, üniversitesine özgün bir ahlak, düşünce ve metot misyonu yüklemek istese bile, karşısına çıkan homojen mevzuat duvarı bu özgünlüğü törpüler ve kurumu sıradan bir "daireye" çevirir.

4. MİSYON (İDEAL) EKSİKLİĞİNİN TÜRK ÜNİVERSİTE SİSTEMİNE OLUMSUZ YANSIMALARI

Şahsi idealler üzerine kurulu misyon üniversitelerinin yokluğu, Türkiye'de yükseköğretimi sadece bir "süreç yönetimine" indirgemiş ve çok ağır entelektüel yaralar açmıştır:

4.1. "Davası" ve Karakteri Olmayan Öğrenci Kuşakları

Johns Hopkins'ten mezun olan biri "Hopkins'li", Harvard'lı veya Stanford'lı olmanın entelektüel ve ahlaki sorumluluğunu ömür boyu taşır. Çünkü o okul ona bir kimlik vermiştir. Türkiye'deki üniversitelerin ezici çoğunluğunda ise öğrenci kuruma aidiyet hissetmez. Öğrenci için üniversite; geçilmesi gereken sınavlar, alınması gereken vize/final notları ve sonunda KPSS'ye girerek devlete kapılanma biletidir (diploma). Kurumun gence aşıladığı aşkın (transcendental) bir insanlık davası veya entelektüel ideal yoktur.

4.2. Ekol Eksikliği ve Kurumsal Hafızasızlık

Geçmişte Türkiye'de görece misyon sahibi olan kurumlar vardı. Örneğin Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (**Mülkiye**), "devleti kuran ve yaşatan rasyonel bürokrati yetiştirme" misyonuna; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, belli bir milli kültür hafızasını koruma misyonuna sahipti. Ancak bu kurumlar da zamanla şahsi ve entelektüel özerkliklerini kaybederek tek tipleştirildi. Bugün Türkiye'de felsefede "X okulu", sosyolojide "Y ekolü" diyebileceğimiz, hocadan talebeye aktarılan ve yaşayan hiçbir düşünce havzası kalmamıştır. Kurumlar hafızasızdır; değişen rektörlerle birlikte kurumsal yön tamamen savrulmaktadır.

4.3. Özgün Sosyal Teori Üretememe ve Entelektüel Taşeronluk

Şerif Mardin, Türk modernleşmesini ve din sosyolojisini incelerken Batı'nın kavramlarını aynen kopyalamadı; çünkü aldığı eğitim ona "özgür bilgi üretme misyonunu" aşılamıştı. Türkiye'deki idealsız üniversite yapısı ise akademisyeni bir "tercüman ve taşeron" haline getirir. Batı'da (ideali olan üniversitelerde) üretilen teoriler, bizim üniversitelerimizde birer dogma gibi öğrencilere ezberletilir. Kendi insanını, kendi sosyolojisini, kendi tarihini özgün bir dünya görüşüyle yorumlayacak mecali olmayan bir akademi ortaya çıkar.

5. TÜRKİYE İÇİN STRATEJİK ÇIKIŞ YOLU: ENTELEKTÜEL ÖZGÜRLÜK VE KURUMSAL KİMLİK

Türkiye'nin gerçek manada "aydın" ve "bilim insanı" yetiştirebilmesi için yükseköğretimde şahsi/felsefi ideallerin önünü açacak bir devrime ihtiyacı vardır:

MİSYON REFORMU EYLEM PLANINI

1. Akademik Özerklik: Üniversitelerin kendi misyon, ahlak ve felsefe çerçevelerini ve müfredatlarını özgürce belirlemesi.
2. Sivil Vakıf Modeli: Gerçek şahıs ve entelektüel vakıflarının, devlet şablonuna zorlanmadan, özgün insan yetiştirme okulları kurabilmesi.
3. Ekol Teşviki: Üniversitelerin mezuniyet modelinde tek tip meslek edindirme yerine, kurumsal "karakter ve ekol" inşasına odaklanması.

6. SONUÇ

Üniversite, sadece bütçesi olan ve teknik bilgi veren bir bina topluluğu değildir; o binaların içinde bir "davanın", bir "insan yetiştirme idealinin" solunması gerekir. Johns Hopkins'i, Stanford'ı veya Harvard'ı büyük kılan şey, kurucularının o kurumlara üflediği şahsi felsefi misyonlardır.

Türkiye, sivil toplumun, mütefekkirlerin ve idealist şahısların kendi insan tasavvurlarını üniversiteleştirme haklarını onlara iade etmelidir. Aksi takdirde, YÖK nizamnameleri arasında sıkışmış, tek derdi unvan almak ve KPSS'yi kazanmak olan, ne kendine ne de mensup olduğu medeniyete bir hayrı dokunan ruhsuz bir diploma endüstrisinin içinde debrenmeye mahkum kalacağız. Şerif Mardinlerin yetiştiği o kurumsal derinliği yakalamak, ancak üniversitelerimize yeniden "ruh ve ideal" üflemeyle mümkün olacaktır.